

RASPRAVA O IZVJEŠĆU

POGLAVLJE 1. O ČEMU SE GOVORI U IZVJEŠĆU

S obzirom na činjenicu da je *Izvješće* pripisano »osvajaju« čitatelj bi mogao pretpostaviti da se radi o osvajanju Nove Španjolske ili u najmanju ruku, o akcijama osvajanja u kojima je sudjelovao takozvani »Anonimni osvajač«. Ali nije tako. Ne radi se zapravo o nikakvim osvajanjima.

U tekstu se govori, kako to doslovno i sam naslov potvrđuje, o »Nekim stvarima u Novoj Španjolskoj i o velikom gradu Temistitan-México«.* A te »neke stvari« su zemlje, naselja i ljudi u Novoj Španjolskoj uključujući glavni grad koji autohtono stanovništvo zove Temixtlitlan, a Španjolci, Meksiko.

Tekst je podijeljen na naslove kako slijedi, a nadopunjujem ih drugima koji nedostaju, (i njih sam stavio u uglate zagrade) jer to su manjkavosti koje se obično nalaze u pisanim i tiskanim djelima šesnaestog stoljeća. Naslove sam označio brojevima da bi tekst bio pregledniji (iako se u Paletinovu tekstu ti brojevi ne pojavljuju).

* Grad Temistitan-México bio je glavni grad staroga meksičkog imperija. Naziv grada pojavljuje se u više transkripcija (izvorno na náhuatl jeziku: Mēxihco-Tenochtitlan), a u Pérezovu tekstu navodi se u dvije varijante: Temistitan-México (u prijevodu koristim taj oblik) i Temixtlitan-México (jedanput), varijanta koju Pérez pripisuje domorocima (*la capital, llamada por los indígenas Temixtlitan y por los españoles México*). Naime, upravo Hernán Cortés koristi ovaj oblik imena grada Meksika u jednom od pet pisama koje je poslao kralju Karlu V. navodeći mu svoje uspjehe u osvajanju i razaranju grada (13. kolovoza 1521), te mu šalje prvi tlocrt grada na kojem se jasno uočava da je to grad na otoku okruženom jezerom. Temistitan-Meksiko osnovan je oko 1325. kad je više grupa naroda Nahuas naselilo područje oko jezera Texcoco koje je bilo u posjedu gospodstva Azcapotzalco. Grad je sagrađen na otočiću uz zapadnu obalu slanoga jezera Texcoco u neposrednoj blizini starijeg grada, blizanca México-Tlatelolco. Porazom gospodstva Azcapotzalca i sklapanjem saveza među gospodstvima Texcoco i Tlacopana (Tacuba) ova se dva središta povezuju u jedno. México-Tenochtitlan 1430. stječe neovisnost te će nakon oporavka od španjolskih razaranja s vremenom, kao Ciudad de México, prerasti u jednu od najvećih metropola svijeta.

Izvorni tekst ne sadrži glavne naslove koji se u ovom izdanju pojavljuju, već one koji se ovdje javljaju kao podnaslovi. Glavnim naslovima tekst je podijeljen u tri dijela (od kojih je posljednji u obliku dodatka), a svaki naslov obuhvaća sljedeće sadržaje:

[PRVI DIO: Opis ozemlja, naselja i ljudi u Novoj Španjolskoj]

Ovaj prvi dio obuhvaća sljedeće naslove:

1. [Ozemlje]
2. [O biljkama]
3. O životinjama
4. [O stanovništvu i kućama starosjedilaca]
5. [O tome kakvi su starosjedioci ove zemlje]
6. O tome kakvi su vojnici
7. [O] oružju starosjedilaca za obranu i napad
8. [O] njihovoj srčanosti u ratu
9. O načinu na koji se odijevaju muškarci
10. O odijevanju žena
11. [O] svili od koje izrađuju tkanine
12. [O] njihovoj hrani
13. [O] njihovu piću
14. [O] tome kako rade kakao
15. [O] drugoj vrsti njihova vina
16. [O] načinu vladanja
17. [O] vjeri i kultu u njihovim hramovima
18. [O] tome kako izgledanju tornjevi [hramova]
19. [O] načinu žrtvovanja
20. [O] stvarima koje obožavaju
21. [O] silno glupoj stvari – o opijanju
22. [O] njihovu idolopoklonstvu i religioznom duhu]
23. O gradovima koji tamo postoje i kakvi su neki od njih
24. [O] meksičkom jezeru

Kao što se vidi, to je općeniti opis ove zemlje, biljaka i životinja, a u nastavku se pretežno govori o naravi i načinu življenja Indijanaca, gdje su također uključene teme po prirodi korisne za njihov život: povrće, mahunarke, drvo kakaovca, *maguey**. Što se tiče Indijanaca, tekst opisuje njihov fizički izgled,

* *Maguey* je biljka iz porodice agava. U náhuatl jeziku naziva se *metl* ili *mexcalmetl*. Postoji preko sto vrsta ove biljke – od niskih grmolikih formi do razgranatih stabala koja narastu i do tri metra uvis. Raste slobodno, ali se uzgaja i u nasadima. Kroz povijest biljka se u cijelosti iskorištavala – od mesa biljke dobivao se materijal za gradnju, od vlakana se izrađivala užad i

oružje, njihovu srčanost u ratu, odjeću, hranu, politički sustav, njihovu religiju, hramove i običaje.

[DRUGI DIO: Opis grada Temistitan-Méxica]

U nastavku se opisuje grad onakav kakav je izgledao kad ga je autor vidio: njegov okoliš, veličina, ulice, trgovi, hramovi, palače, utvrda koju su podigli Španjolci i naselja Indijanaca. Sastoji se od sljedećih poglavlja:

25. O [položaju] velikoga grada Temistitan-Mexica
26. [O] ulicama grada
27. [O] trgovima i tržnicama
28. O njihovima hramovima i džamijama*
29. O rezidencijama [indijanskih plemića]
30. [O utverdama Španjolaca]
31. [O kućama Indijanaca u gradu i njihovim vještinama]

[TREĆI (dodatni) DIO: Još nešto o tim ljudima]

Sljede četiri poglavlja koja se nastavljaju na tematiku prvoga dijela, tako da je to možda dodatak koji je autor uvrstio u zadnji tren, nakon što je već napisao drugi dio, ili je to ubacio prilikom tiskanja. To su:

32. [O načinu na koji se muškarci odnose spram žena]
33. O braku
34. O pogrebima
35. [O glavnim porocima Indijanaca]

tkanina, obuća i pokrivači, bodlje su služile kao igle za šivanje, kora i sok koristili su se u medicini i za konzerviranje hrane, a sjemenke za liječenje rana i kao sredstvo protiv bolova, a u pretkolumbovsko doba i kao valuta. Srčika debela koristila se za proizvodnju papira, a stapke, listovi i cvjetovi kao ukusne namirnice. I u suvremenoj industriji *maguey* ima mnogostruku primjenu dok domicilno seosko stanovništvo ovu biljku i nadalje koristi prema tradicionalnoj recepturi. Iz *agueya* se od davnina cijeđenjem dobivao fermentirani napitak *pulque* (*aguamiel*) s niskim postotkom alkohola. Koristio se kao piće u žrtvenim obredima. Također je jedan od sastojaka poznatoga meksičkog alkoholnog pića *tequila*. S *agueyom* je povezan i mit o boginji zemlje, plodnosti i pijanstva, *Mayahueli*, koja se prikazuje i kao dojlja iz čijih je zemnih ostataka – prema legendi – ponikla ova čudesna biljka svestrane primjene.

* Naziv »džamija« za sakralnu građevinu Azteca nema nikakve stvarne poveznice s muslimanskim bogomoljama. Ovaj termin koristili su prvi doseljenici u Novi svijet jer su se susreli s novim i dotada nepoznatim kulturnim i religijskim praksama i spomenicima. S obzirom na to da su to bili obredi i objekti koji su pripadali njima stranoj civilizaciji i kulturi nastojali su ih opisati pojmovima koje su poznavali iz Staroga svijeta. Stoga su i vjerske građevine Indijanaca nazivali džamijama.

Božica Mayahuel, jedno od lunarnih božanstava opisanih u *Codexu Borgia* za kojega se vjeruje da je nastao prije španjolskih osvajanja Meksika. U domorodačkoj kulturi Indijanaca nebesko porijeklo agave (*maguey*) povezano je sa ženskim principom plodnosti, kišom i vegetacijskim ciklusom koju inkarnira božica Mayahuel. Mjesec i njegova povezanost s agavom igrali su važnu ulogu u srednjoameričkoj civilizaciji i religijskoj simbolici. *Codex Borgia* ili *Codex Yoalli Ehēcatl* srednjoamerički je manuskript sa crtežima o ritualima i božanstvima. Izrađen je od životinjske kože omotane u 39 listova kvadratnog oblika (27x27 cm) i dugačak gotovo 11 metara. Svi su listovi bili oslikani na obje strane, a čitao se zdesna nalijevo. Nazvan je po talijanskom kardinalu Stefanu Borgii u čijem je posjedu bio do pohrane u Vatikanskoj knjižnici.

Autor u svojoj narativnoj sažetosti ne navodi nikakav izvor koji bi ga nadahnuo, tek s vremena na vrijeme izjavljuje da je on osobno bio svjedok određenih događaja.

Međutim, neki autori u pogledu navedenoga, a osobito u vezi opisa grada Meksika, tvrde da se nadahnuo Hernánom Cortésom,* odnosno da je preuzimao iz njegova *Drugog pisma izvješća*.¹

POGLAVLJE 2. OBJAVLJIVANJE IZVJEŠĆA

Tekst *Izvješća* ne poznajemo iz izvornog rukopisa, nego zahvaljujući tome što je tiskan na talijanskom jeziku. Započnimo dakle s pitanjem koje se tiče tiskanja i objavljivanja teksta.

1. [*Izvješće*] objavljuje jedan venecijanski izdavač

Tekst je prvi put objavljen u Veneciji 1556. pod naslovom *La Relatione d'alcune cose della Nuova Spagna & della gran città di Temistitan Messico, fatta per un gentil'huomo** del Signor Fernando Cortese* (»Izvješće o nekim stvarima o Novoj Španjolskoj i o velikom gradu Temistitan-Méxicu koje je sastavio vitez gospodara Fernanda Cortesa«).

* Hernán (Hernando) Cortés (tal., Ferrante /Fernando/ Cortese) (1485–1547) španjolski konkvistador, pustolov i istraživač. Porazio je Azteke i osvojio Meksiko te pribavio španjolskoj kruni nove posjede i znatno proširio Španjolsko kolonijalno carstvo u Novom svijetu. Poznat kao »Hernán Cortés, el conquistador del Imperio azteca«. Kako bi čitatelju bilo jasno da je riječ o istoj osobi čije se ime, ovisno o različitim izvorima i jezicima, i u ovoj knjizi na raznim mjestima piše različito, potrebno je još napomenuti da u naslovu talijanske verzije teksta *Izvješća* umjesto oblika *Ferrante* – kako bi trebalo stajati u talijanskoj transkripciji španjolskoga imena *Hernán* – piše *Fernando*.

¹ Bustamante, Jesús, Uvodna studija u njegovu izdanju teksta *Relación de la Nueva España*, str. 13–18.

** Izraz *gentil'huomo* (španj. *hidalgo*) arhaični je oblik tal. imenice *gentiluomo* što na hrvatskom znači »vitez«, dok bi značenje španjolskog prijevoda (*gentilhombre, caballero*) bilo »plemić«. Ovaj izraz obuhvaća lepezu značenja – od mladoga štitonoše koji se sprema postati vitezom (španjol. *escudero*) i viteza pratioca u ratnim pohodima (*caballero armado*), do uglađenoga gospodina ili plemića (tal. *uomo nobile*), ovisno o povijesnom kontekstu u kojem se koristio. *Caballero cortesano* je dvorjanin u službi kralja, njegov glasnogovornik ili izvjestitelj dok je *gentilhombre* ili *caballero armado* plemić vazal u ulozi viteza. Vitez nije trebao pripadati nekome društvenom redu. Postojali su vitezovi koji su imali materijalnih sredstava za uzdržavanje kornja i ratovanje o vlastitom trošku. Obično su bili vazali pojedinih plemića pod čijom skrbi su stekli odgoj i obrazovanje, a oni bi im za službu plaćali boravište i slugu. Pérez opširno raspravlja o značenju izraza *gentil'huomo* jer je to jedan od važnih čimbenika u dokazivanju autorstva *Izvješća*, pa spominje povijesne izvore iz kojih je vidljivo da je Paletin potjecao od korčulanske

Ovaj tekst nije bio tiskan u zasebnoj knjizi, nego kao sastavni dio djela *Terzo volume Delle navigationi al Mondo Nuovo...* čineći segment poznate zbirke pod nazivom *Delle Navigationi et Viaggi*, koju je objedinio i u Veneciji objavio Giovanni Battista Ramusio, iako se u ovom izdanju ne nalazi njegovo ime. Pojavljuje se nakon njegove smrti, 1557. u drugom (1565) i u trećem (1606) izdanju.

Za tiskanje su se pobrinuli poznati nakladnici iz obitelji Giunti (općenito poznati u latinskom obliku *Apsud Juntas*) koji su uz svoje rivale (iz obitelji Aldos) bili vrlo produktivni u tiskanju drevnih i suvremenih izvornika koje su priređivali tadašnji humanisti.*

U III. svesku navedene zbirke *Izvjeshće* zauzima stranice 254–259, nakon *Pisama br. 2, 3 i 4* Hernána Cortésa upućenih caru, dvaju *Pisama* Pedra de Alvarada Cortésu i *Pisma* Diega Godoya istome Cortésu, koja su sva prevedena na talijanski jezik.

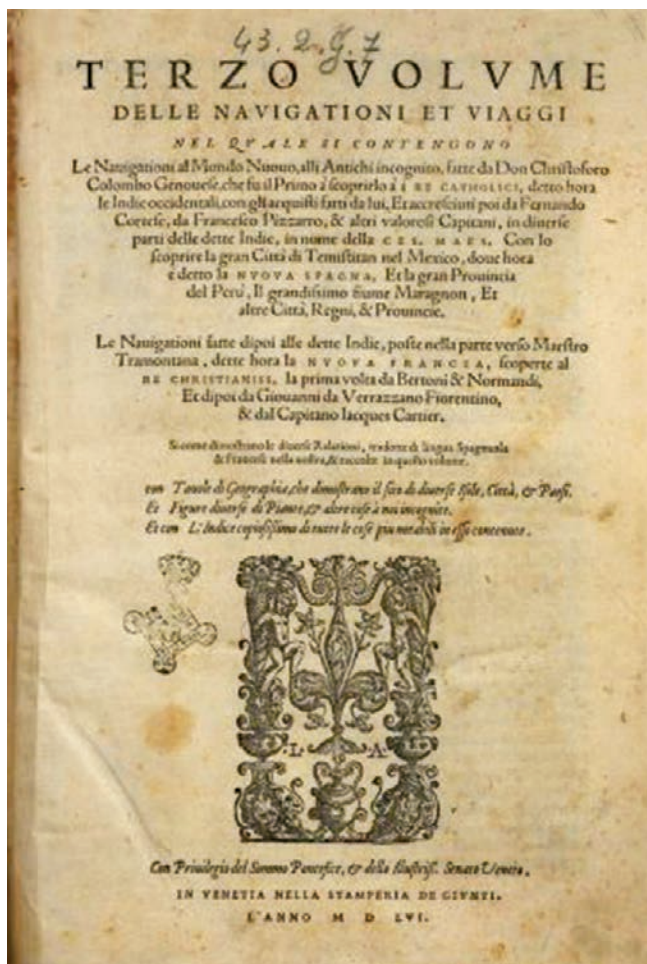
2. Među humanistima vlada oduševljenje

Giovanni Battista Ramusio (1487–1557) bio je venecijanski intelektualac koji je od mladosti obnašao javne dužnosti u svojoj domovini, sve do imenovanja na položaj tajnika Vijeća desetorice.

Bio je čovjek tipične »humanističke« kulture. Poznavao je klasičnu književnost, bio je sakupljač antikviteta (imao je muzej starina), bio je upućen u astronomiju, zemljopis i nautiku i zainteresiran za neočekivane novosti koje su se tada događale, osobito one iz Novoga svijeta koji se upravo otkrivao. Puno je putovao i odlično savladao francuski i španjolski jezik te održavao odnose i dopisivao se s ljudima istih pogleda kao što su bili Sebastián Caboto i Gonzalo

plemičke loze koja je osiromašila. Na koncu zaključuje da u tom slučaju španjolski izraz »plemić« u naslovu *Izvjeshća* odgovara činjenicama, iako je uvjeren da je to samo »doskočica urednika i humanista Ramusija uz cijenu povijesne i biografske istine« s ciljem privlačenja čitatelja. Postoji još jedan detalj koji bi mogao imati značaja u svezi termina koji se nalazi u *Izvjeshću* i njegova autora, no o tome Pérez nije mogao znati. Riječ je o lucidnoj primjedbi dr. sc. Damira Zorića, recenzenta ove knjige. Naime, do danas je u Dubrovnika i južnoj Dalmaciji u upotrebi jedan lokalni termin kojim se predstavnike višega staleža u prošlosti, a danas građane, naziva »gospar«. U tom prijevodu moglo bi se kriti pravo značenje izraza *gentil'huomo*, pa i sam autor *Izvjeshća*.

* Na više mjesta Isacio Pérez s dozom ironije upotrebljava izraz »humanist« stavljajući ovaj pojam u navodnike. Paletina također svrstava među potvrđene »humaniste« s obzirom na ugled koji je među njima uživao u vrijeme kada je to »bio prevladavajući oblik kulture«. Pérez objašnjava što podrazumijeva pod pojmom »humanist« i »humanisti« koji se na europskoj društvenoj pozornici pojavio u kasnom srednjem vijeku, označavajući čovjeka očarana renesansnim duhom (bezbožne ili poganske) »humanistike«, antičkom civilizacijom i književnošću, pobornika »nove znanosti« iako »sa skromnim rezultatima« i na temeljima drugačijih vrijednosti od kršćanskog humanizma kojemu je u središtu doista »čovjek (antropologija) i Bog (teologija)« – kako kaže Pérez.

Treći svezak zbirke *Delle Navigazioni et Viaggi* koju je u Veneciji 1556. objavio Giovanni Battista Ramusio.

Fernández de Oviedo, koji su ga opskrbili vijestima i materijalima za njegov urednički rad.

Prvi svezak iz kolekcije Ramusija (posvećen drevnim putovanjima) objavljan je 1550, 1554, 1563, 1588, 1606. i 1613. godine.

Drugi svezak (posvećen srednjovjekovnim putovanjima s Istoka i Sjevera) objavljan je 1559, 1574, 1585. i 1606. godine.

Treći svezak (posvećen Americi) tiskan je 1556, 1565. i 1606. godine.

Sva navedena izdanja nemaju isti sadržaj. Kao i u drugim djelima »humanista«, tiskari su bili prilično nemarni te su nakon Ramusijeve smrti, dodavali neke dijelove. Najpotpunije izdanje sva tri sveska je ono iz 1606. godine.